

POGOVOR Prof. Martin Kranner

Spomini na dr. Lamberta Ehrlicha med Žabnicami in Ljubljano

Profesorja Martina Krannerja sem ponovno obiskala na njegovem domu v Pevmi 1. julija 2013. Tokrat sem ga prosila, naj v svojem spominu izbrska dogodke, ki ga vežejo na univerzitetnega profesorja in duhovnika dr. Lamberta Ehrlicha, ki je bil doma iz Žabnic in je deloval na ljubljanski univerzi tudi v letih, ko je bil v katoliških akademskih društvih angažiran profesor Kranner. V večurnem pogovoru sva preletela desetletje, ki se je usodno zarezalo v Kanalsko dolino, Ljubljano in širši slovenski prostor, do Ehrlichovega umora 26. maja leta 1942.

Kdaj ste prvič srečali dr. Lamberta Ehrlicha?

Prvič sem ga spoznal, pravzaprav le videl, poleti leta 1933 na Sv. Višarjah. Od leta 1925 do leta 1939 je Ehrlich v višarski cerkvi v poletnih mesecih pomagal pri dušnopastirski oskrbi romarjev, spovedoval je, maševal in pridigal. Leta 1925 je bila namreč končana obnova svetišča, ki je bilo porušeno med prvo svetovno vojno. Kip Višarske Matere Božje so leta 1915 prenesli v Žabnice, nato v franciškano cerkev v Maribor, kjer je ostal do leta 1918. Po vojni se je vrnil v žabniško cerkev do leta 1925. Za slovesnost ob prenosu kipa na Sv. Višarje je tedanji žabniški župnik, beneški duhovnik Božo Moncaro, prosil goriškega nadškofa Frančiška B. Sedeja, ali bi lahko prišel kakšen priznan govornik v Kanalsko dolino za slovesnost. Ehrlich, ki je bil najprej naprošen, je namreč odklonil, češ da nihče ni prerok v domovini. Tako je na večer pred prenosom daroval mašo in pridigal v žabniški cerkvi Filip Terčelj, mašo na Sv. Višarjah pa je vodil duhovnik Anton Berlot iz Gorice. Procesija je bila na dan sv. Ivana leta 1925, ko se je vsako leto začnala sezona na Sv. Višarjah. Tisti dan je neusmiljeno deževalo. Kip sta pred višarsko cerkvijo sprejela brata Ehrlich, duhovnika Martin in Lambert.

Kaj se je pravilo o Ehrlichovih v Žabnicah?

Ehrlichovi predniki so prišli v Kanalsko dolino iz Rateč in Bele peči (Fusine in Valromana). Priženili in naselili so se v Ovčji vasi in Ukvah. Lambertov stari oče je pridobil posestvo v Žabnicah in prinesel s seboj domače ime "pri Fronclu". Ehrlichovi starši so imeli deset otrok, dva izmed njih sta postala duhovnika, in sicer Martin, poznejši prošt v Tinjah, in Lambert. Ehrlichov oče je uspešno gospodaril, bil je kmet, gostilničar in poštar. Ehrlichov brat Vincenc - Albin je prevzel posestvo, ga povečal, nakupil gozdove v Ziljski dolini in s tem utrdil socialni položaj in ugled družine ter veljal za veleposestnika. Zgradil si je tudi veliko hišo, ki stoji še danes in je pod spomeniškim varstvom. Lambertovi pranečaki so zaradi nesrečnih naključij ustvarjeno premoženje izgubili.

Vrniva se na Višarje leta 1933. Pri mladcih sem izvedel, da v poletnih mesecih zahajajo na Sv. Višarje tudi katoliški akademiki, ki jih je v Ljubljani zbiral Ehrlich. Takrat se še niso imenovali stražarji. To ime se jih je prijelo šele po letu 1934, ko so začeli izdajati tednik Straža v viharju. Do tedaj so bili poznani kot Ehrlichov krog, ki se je zbiral v Cirilovem domu v Streliški ulici v Ljubljani.

Na Sv. Višarjah je Ehrlich imel z njimi sestanke in tečaje, na katerih je obravnaval katoliške načela in vlogo laikov pri uveljavljanju načel. Na te sestanke so prihajali tudi izobraženci z Goriškega, med temi je bil Janko Kralj. Ehrlich jih je zlasti navduševal za idejo slovenstva in samostojne Slovenije. Na enem tistih sestankov leta 1933 je razvil znamenito Vizijo višarskega slovenstva in slovenske prihodnosti: "(...) Božja volja nam tukaj, na Sv. Višarjah, razodeva, kaj je naloga Slovencev na zemlji, kjer živimo. Ob temeljnih te svete gore se stikajo tri poglavita evropska plemena. Njihovi valovi, prihajajoči od juga, severa in vzhoda, bi udarili skupaj prav tu. Romani, Germani in Slovani bi prav tukaj skušali riniti drug drugemu mejnike nazaj. A naši očetje so bili modrejši od vojskovodij in politikov. Namesto mejnika so postavili na ta otok med tremi narodi cerkev. To je edini mejnik v Evropi, ki narodov ne loči, marveč jih združuje. Danes je tak mejnik vsa naša domovina. Slovenija mora biti mejnik, ki družijo in veže jug severom in vzhod z zahodom. Sama ne sme biti ne eno, ne drugo, ne tretje. Ostati mora mejnik, ki družijo kakor Svete Višarje. To je božja volja. To nalogo bo mogla Slovenija izpolnjevati samo v svobodi, ne pod gospodarjem, ki bi sedel bodisi na jugu ali severu, na vzhodu ali zahodu! Božja volja je, da mi vsi za svobodo delamo in božji volji se ne sme nihče izmikati".

Kaj pa kasneje, kdaj ste ga ponovno srečali?

Dokler sem obiskoval realno gimnazijo v Ljubljani, nisem prišel z njim v stik, saj je Ehrlich deloval med akademiki na univerzi in izven nje. Ko pa sem se jeseni leta 1937 vpisal na univerzo, sem se vključil v življenje katoliških akademskih društev. Spomladi leta 1938 sem bil izvoljen v odbor Akademске zveze, ki je bila vrhovna predstavnic slovenske katoliške akademске mladine. Leta 1937 so bila v njej včlanjena Cirilsko društvo ljubljanskih bogoslovcev, deklislo in fakultetno mešano društvo Savica, fakultetno mešani Akademski klub Straža, fakultetno mešano društvo Zarja, stanovsko društvo juristov Danica in stanovsko društvo tehnikov Klavdivo. Ko sem spomladi leta 1938 postal še predsednik Akademске podzveze Dijaške katoliške akcije, sem prišel z Ehrlichom v stik kot akademik in kot mladeč. Ehrlicha sem takrat поблиže spoznal, saj je prihajal na zborovanja, ki smo jih imeli v Akademskem domu. Leta 1931 ga je namreč škof imenoval za duhovnega vodjo katoliških akademikov s tem dopisom: "Z velikim veseljem sem opazil, da ste zadnje šolsko leto Vi prišli v opek stik z delom akademikov, kateri se Vas oklepajo in Vas priznavajo za svojega duhovnega voditelja, zato Vas tudi uradno imenujem za akademskega dušnega pastirja in duhovnega voditelja in Vam podeljujem vso kanonično misijo". Na zborovanjih je bil večkrat navzoč, nekajkrat je tudi spregovoril. Leta 1938 sva se na enem od teh zborovanj tudi prvič pogovorila, Žabničan z Žabničanom.

Vendar so bila to tudi leta, ko so se začela trenja med mladci in stražarji. Takrat se je Ehrlich nekoliko umaknil, ostal je sicer duhovni vodja skupine, vendar

so operativno vodenje prevzeli Ciril Žebot, Franc Casar, Polde Klavž, Rudolf Čuješ, Matej Poštovan, Ludvik Leskovar in drugi. Trenja so trajala do italijanske okupacije Slovenije leta 1941, ko so prenehala izhajati tudi glasila stražarjev in mladcev.

Še prej pa Vas je Ehrlich neposredno angažiral, ko je prišlo do opcij za Tretji rajh v Kanalski dolini.

Bilo je to oktobra leta 1939. Poklical me je na svoj dom v Ljubljano, stanoval je v stolnem župnišču. Seznanil me je z vsebino sporazuma, ki je prebivalcem Kanalske doline dajal možnost, da izberejo med italijanskim in

nemškim državljanstvom. Za opcije sem že vedel, saj smo veliko o tem govorili tudi z domačimi. Ehrlich pa mi je posredoval nekatere podrobnosti, ki ob podpisu med Hitlerjem in Mussolinijem za javnost niso bile dostopne, niti kasneje pa niso bile v celoti obrazložene ljudem. Takrat ni bila še znana tajna klavzula, po kateri, če optanti zapustijo svoje domove prazne, se njihove posesti lahko prodajo. Bitka s časom je bila neverjetna. Za tako življenjsko izbiro so optanti imeli na razpolago zelo kratek rok, nekaj mesecev. Sporazum med Hitlerjem in Mussolinijem je bil podpisan julija 1939, vanj je bila takrat že vključena Kanalska dolina, ki je v prvem osnutku ni bilo, saj je bila zaobjeta samo Južna Tirolska. Naši nemškutarji pa so se pošteno natrudili in dosegli, da se je sporazum razširil tudi na nas. Čas za odločitev se je iztekel konec leta 1939. Potem so ga sicer podaljšali za nekaj mesecev, vendar jeseni leta 1939 to ni bilo še znano. Ehrlich me je poklical in nagovoril kot Žabničana. Prosil me je, naj grem v Žabnice prepričevati ljudi, naj ne optirajo za nemško državljanstvo, temveč naj ostanejo na svojih domovih. Srčno mi je govoril, skoraj na jok mu je šlo, kar ni bilo v njegovi naravi. Razumel sem, da gre za zadevo, ki ga zelo boli in skrbi.

Zakaj je poklical ravno vas?

Ker je vedel, da sem "Kanaltaler", vedel je, da sem Žabničan in da imam prepustnico za prehod čez mejo. Od jeseni leta 1939 namreč Ehrlich ni hodil več na Sv. Višarje.

Vendar ste bili mladeč!

Ja, že, a ni bilo pomembno. Saj sem bil pri njem večkrat že prej, vzdrževal sem tudi zvezo z nje-

govimi domačimi v Žabnicah. Ko sem hodil k stricu, sem pustil tudi na domu Ehrlichovih kakšno njegovo pismo ali sporočilo.

Kaj pa druge njegove pobude glede opcij?

Povedal mi je, da je dan prej poslal v Žabnice Hanzija Moschitza, ki je bil organist v žabniški cerkvi, na njegove stroške pa je takrat obiskoval orgelsko šolo v Ljubljani. Poznal sem ga, bil je leto mlajši od mene in je umrl pred dvema letoma. Hanziju je dal propagandno gradivo, v glavnem letake, ki jih je sam pripravil tisto noč v slovenščini in nemščini. Hanzij je z njimi takoj odpotoval v Žabnice. Na njih je

pisalo, da so ljudje v Kanalski dolini Slovenci in Kanaltalerji, niso Nemci. Pozival jih je, naj ostanejo doma. Ko je prišel v Žabnice, je letake najprej pokazal žabniškemu župniku Rafku Premrlu, ki je sicer ljudi podobno nagovarjal in tako tudi pridigal, saj je bil zaveden Slovenec, ki je zaradi svojega slovenstva marsikaj plačal. Ko pa je zagledal tiste letake, je Hanziju odsvetoval, da bi jih razdeljeval med ljudmi, češ da ga bo fašistična oblast hitro zaprla. Hanzij je domačega župnika poslušal in letake uničil.

Ali se je ohranil kateri od teh letakov?

Dvomim, ker jih je Hanzij takoj sežgal.

Ali se je Ehrlich sam odločil za to akcijo?

Da, to je bila njegova osebna pobuda, ko je izvedel, da je v sporazum vključena tudi Kanalska dolina. Ker je ohranil stike z nekaterimi Nemci, s katerimi je sodeloval še na mirovni konferenci v Parizu po prvi svetovni vojni, so ga le-ti podrobno informirali o sporazumu, preden je bil objavljen, ter mu predložili tudi manj znane člene. Zato je na letake napisal: Ostanite!

Kaj pa Gorica, Trst, Primorska. Pri takih akcijah niso sodelovali?

Ehrlich je bil profesor v Ljubljani, deloval je na univerzi, poleti je bil na Sv. Višarjah, povezan je bil večjemu s Celovcem. Večjih stikov z Gorico in Trstom ni imel. Tudi z župnikom Rafkom Premrlom ni imel velikih stikov, saj za letake ta sploh ni vedel.

Kako pa je potekala vaša propaganda?

Letakov nisem nosil, hodil sem v glavnem po hišah. Resnici na ljubo letakov tudi ne bi mogel deliti, saj, ko sem prišel, so bili že

uničeni. V Žabnice sem prišel konec oktobra ali prvi teden novembra leta 1939.

Koliko časa ste delali propagando?

Trajalo je le nekaj dni. Nekaj sestankov sem imel v gostilni pri Klinarju in pri nekaterih družinah. Prepričeval sem ljudi z razlogi, ki mi jih je posredoval Ehrlich in so bili tudi na letakih: Slovenci naj ne optirajo za nemško državljanstvo, saj bodo tako preseljeni in bodo izgubili svoja posestva. Jaz sem to ljudem pripovedoval in, vraga!, niso hoteli verjeti! Tudi moj stric ne, ki me je pozorno poslušal, vendar je kasneje optiral in šel z ostalimi. Posestvo pa je rešil, saj je na njem pustil svakinjo in mojo sestro.

Kako so vas sprejemali ljudje?

Bili so kot omočični, pravili so, da bodo optirali, ker niso Lahoni tj. Italijani. Italijani so delali propagando, naj optirajo. Hoteli so, da bi Kanalska dolina izgubila tako nemško kot slovensko prebivalstvo in da bi na posestva naselili družine iz Karnije in drugih predelov Furlanije. Nekateri so me vsaj toliko poslušali, da so na domačijah pustili sorodnike in tako rešili posestva.

Kakšno je bilo takrat ozračje med ljudmi?

Župnik Mario Gariup je v svoji knjigi o opcijah za Tretji rajh Slovincem v Kanalski dolini v slabo štel, da so se odločili za Nemčijo in ne za slovenstvo. Premalo pa je upošteval takratno razpoloženje. Kanalčani in tudi Slovenci so se tako odločali, ker so bili predvsem proti Italijanom. Če si optiral za Nemčijo, si pokazal, da nisi Italijan. In zato so se skoraj vsi Slovenci odločili za Nemčijo. Saj so bili v Ovčji vasi in v Ukvah skoraj vsi Slovenci in so skoraj vsi optirali. Veliko je bilo površnega znanja in psihološke propagande. Zato so se tudi tako odločali. Ne za Nemčijo, temveč proti Italiji. Niso pa vedeli, vsaj na začetku ne, da, če optirajo, morajo zapustiti domači kraj in posestvo in da bo nemško-italijanska komisija posestvo prodala zloglasnemu Ente per le Tre Venezie, če na njem ne bo nikogar. Mislili so, da bodo samo optirali za nemško državljanstvo in ostali kot nemški državljani doma ... Nekaterim je uspelo, da se niso izselili. Mnogi Žabničani pa so se izselili in se po vojni niso vrnil, ker jim je bilo posestvo prodano. Drugi so na posestvih pustili družinske člane, tako da jim posestva niso mogli prodati, imeli pa so nemško državljanstvo in jim Italija tudi po vojni dolgo časa ni hotela vrniti italijanskega.

Kako bi označili takratno stanje?

Zavladala je neke vrste psihoza, v Žabnicah niso optirale le tri družine, in sicer družina Kravina, po domače Ringar, iz te družine je izhajal dr. Luka Kravina, sodnik Stola sedmorice, najvišjega sodišča v Jugoslaviji, Ehrlichova družina in družina Domenig, po domače Kazarnjak. Je bila nevarnost, da bi vas in Hanzija zaradi slovenske propagande zaprili?

Seveda! Sam sem se rešil po srečnem naključju. O nameri fašističnih oblasti, da bi me kot italijanskega državljana prijeli zaradi propagande, me je informiralo dekle po imenu Štefi, ki je bila moj letnik, iz družine Kren, edine, ki se je kljub slovenskemu izvoru že pred letom 1938 javno izrekla, da je nemška. Štefi je bila voditeljica v organizaciji Giovani Italiane, zato je bila prisotna na sestankih fašistične stranke in tam je izvedela, da me naslednji dan nameravajo poiskati in poslati k vojakom, ker sem bil italijanski državljani in še vojaški obveznik.

V tistem obdobju je bila Italija v Albaniji in je pobirala vse mlade,

da bi jih poslala tja. Nekateri mladi iz Kanalske doline, ki so bili kot italijanski vojaki v Albaniji, so po opciji staršev za nemško državljanstvo postali nemški vojaki in so bili poslani naravnost v nemško vojsko na drugo fronto v Francijo.

Kako se je potem razpletlo to vaše poglavje v Žabnicah?

Štefi je ponoči po sestanku prišla na dom moje tete in mi rekla, da je zame bolje, če odidem. Tisto noč sem se pripravil in se zjutraj navsezgodaj, ko je bilo še temno, odpravil na Trbiž na vlak za Rateče in se vrnil na Jesenice in v Polje.

In tako vas niso prijeli...

Naslednji dan so prišli do moje tete in me iskali na njenem domu, na katerem sem živel tistih nekaj dni, ko sem delal propagando v Kanalski dolini. Torej so imeli zelo podrobne informacije.

Župnik Rafko Premrl pa je moral zapustiti Žabnice.

Rafko Premrl je prišel v Žabnice leta 1933, sam je prosil goriško nadškofijo, ali bi lahko bil nastavljen v videmsko, ki je takrat od nje prevzela Kanalsko dolino, in služboval med Slovenci. Zaradi pridige v domači cerkvi, med katero je Slovence pozival, naj ne optirajo za Nemčijo in ostanejo doma, so ga nemškutarji prijeli in nemški komisiji in je moral zaradi številnih pritiskov zapustiti Žabnice. Leta 1940 so ga preмести pod Učko v Istro, vendar ga tudi tam Žabničani niso pustili pri miru. Ponovno so ga prijeli, tako da so ga Nemci leta 1943 prišli iskat v Istro in je bil odpeljan v Dachau. K sreči je ostal živ in je po vojni služboval na Goriškem.

Po umiku iz Žabnic ste poročali Ehrlichu?

Vrnil sem se v Ljubljano in mu poročal o položaju tamkajšnjih Slovencev. Tudi o razpoloženju in o tem, kako so me gledali Žabničani, ko sem jim govoril, pa tudi o tem, da sem bil prisiljen zbežati. Ehrlich je poročilo sprejel mirno, mogoče se je tudi vdal, sicer pa je bilo pri njem vedno težko razumeti, kaj čuti, kako je razpoložen, njegov izraz je ostal vedno enak. Čisto drugačen je bil pred mojim odhodom, ko me je goreče prepričeval, naj grem v Žabnice.

Kako pa je bilo potem?

Po tem srečanju je prišlo v ospredje delo na univerzi, leta 1940 je prišlo na tečaj za katoliške izobražence v Kranju do javne napetosti med stražarji in mladci. Ehrlich je bil na njem prisoten, ni pa posegel. Pač pa so bili glasni njegovi stražarji, od Žebota do Casarja, zlasti ko sem govoril o pomenu stanovitva, so močno nastopali proti meni. Odgovoril jim je voditelj mladcev prof. Ernest Tomec.

Kako so se nadaljevali vaši stiki z njim?

Ehrlich je imel svoje v Žabnicah, a ni imel več dovoljenja, da bi hodil v Kanalsko dolino. Vedel pa je, da jaz včasih odhajam tja. Predvsem po okupaciji leta 1941 me je prosil, naj ga vedno obvestim, ko grem v Žabnice. Vsakokrat sem ga obvestil in prejel kakšno sporočilo za njegove svoje. Resnici na ljubo pa v Žabnice nisem več hodil zelo pogosto, tako da pisem ni bilo veliko.

Ni bilo drugih, recimo, bolj institucionalnih pisem?

Kar se mene tiče, lahko zatrdim, da so to bila pisma le za svoje, niso bila namenjena nobenemu duhovniku, politiku ali instituciji. V zadnjem obdobju njegovega življenja je bila njegova pozornost drugje, predvsem na univerzi. Straža je po okupaciji leta 1941 postala povsem politična organizacija, tudi toni so se precej zaostriili.

S 3. strani

Spomini na ...

Kaj se je spremenilo z okupacijo?

Februarja 1942 so Italijani obdali Ljubljano z bodečo žico. Nato so se začele od marca 1942 aretacije in racije. Med odpeljanimi študenti meseca marca je bilo več mladcev in stražarjev, nasploh je bilo komunistov bolj malo. Škof Rožman in tudi sam Ehrlich sta se takoj angažirala in iskala poti, kako bi pomagala internirancem. Janko Kralj iz Gorice je prvi škofu sporočil, da so prijete in odpeljane študente imeli najprej v kasarnah v Gornji Trebuši, vendar je videmska vojaška oblast protestirala, zato so našli rešitev v Gonarsu, ki je bil sicer določen za druge ujetnike. Italijani so namreč računali, da bodo na ruski fronti zajeli veliko Rusov, ki jih bodo nato namestili v Gonarsu. V resnici pa je bilo poslanih le nekaj ujetnikov.

Tudi Ehrlich je bil soudeležen pri reševanju internirancev?

Je bil. Po zvezah, ki jih ne poznam, je dosegel, da so bili nekateri stražarji, internirani v Gonarsu, že po nekaj mesecih vrnjeni v Ljubljano.

Kako pa je reševal Ehrlich?

Podrobnosti ne poznam, dejstvo pa je, da je posegel na svojo roko. Ne vem, ali preko Vatikana ali kakega škofa. Janko Kralj tu ni prišel v poštev, saj bi za to izvedel. Vem le, da so bili po marčnih racijah stražarji po nekaj tednih že doma v Ljubljani. Ehrlich je reševal stražarje, ker jih je poznal in je mogel napisati seznam z imeni.

Kje pa ste bili v mesecih pred Ehrlichovim umorom?

Dne 17. februarja 1942, bil je pustni torek, so me Italijani zaprli, v zaporu sem ostal mesec dni. Sumili so, da sem sabotiral progno med Trebnjem in Mokronogom. Tisto jutro sem na železniški postaji v Trebnjem čakal na vlak za Mokronog, da bi obiskal tamkajšnjega župnika, nekdanjega kaplana pri Mariji Devici v Polju, Sladiča. Pa je prišlo obvestilo, da je progna poškodovana. Nameraval sem se vrniti v Ljubljano. Na peronu sem čakal na vlak. Nosil sem klobuk s srebrno planiko, bila je očetova, ki je bil med

prvo svetovno vojno v planinskem polku. Na postaji se mi je približal moški in mi povedal, da bo počakal, in ostal sem z njim. Na klopi je sedel drugi moški v civilu, klobuk je imel čez obraz, zdelo se je, da spi. Midva sva se sprehajala po postaji in se pogovarjala o atentatu, oni na klopi se je naenkrat pobral in odšel. Pa se je vrnil v spremstvu dveh karabinjerjev, ki sta nas odpeljala na orožniško postajo. Tam me je zasliseval komandant, oni, ki je bil prej v civilu na postaji, očital mi je, da sem partizan in da sem soudeležen pri sabotiranju proge. Zanimal sem, in da bi mi izsilil priznanje, me je privezal na stol in me s pestmi bil po obrazu, ki mi je zatekel, da nisem skoraj več videl. Še huje se je nad menoj

spati izmenično. Vsake tri ure smo se vrstili: eni so spali, drugi stali. Čakali smo na zaslišanje. Sredi marca je bila druga racija in takrat se je v moji celici znašel tudi Jaroslav Kikelj, mladeč in odbornik študentske organizacije, ki so jo na ljubljanski univerzi zahtevali fašisti, zato da nam ne bi zaprli vseučilišča. Sam rektor je prosil akademike, da bi se vključili v to organizacijo. Stražarji so izbrali Frančka Župca, mladci pa Kikljo. Oba so kasneje vosovci ubili. Kikelj mi je v zaporu rekel, da ga bodo Italijani kmalu izpustili, ker je član te organizacije. Tako sem mu posredoval sporočila za starše v Polje. In res je bil 14. marca izpuščen, vendar so ga po dveh dneh na Streliški ulici ubili.

Kako pa je bilo na zaslišanju?

Imel sem srečo. Javni tožilec je bil oficir iz Zadra, pisal se je Fosco, govoril je hrvaško, tako

na, ki je imel svojo posest v Ziljski dolini, predvsem obširne gozdove. Prosil sem ga za stik s Francem Zwitterjem, gospodarjem gostilne v Zahomcu. Dogovorili smo se, da se srečamo na nekdanji avstrijsko-italijanski meji v Tinjem logu (Val Bartolo), kjer so imeli Žabničani svoje travnike in pašnike, in se tam pogovorimo. To je bilo 23. in 24. aprila 1942. Takrat so Nemci pobirali Slovence na Koroškem in jih pošiljali v taborišča. No, s Zwitterjem sem se srečal, mu vse obrazložil, mu dal nekaj literature. Čez dva dni, 26. aprila, so njegovo družino odpeljali. Letake in gradivo je skril v peč, tako da - k sreči - niso našli ničesar.

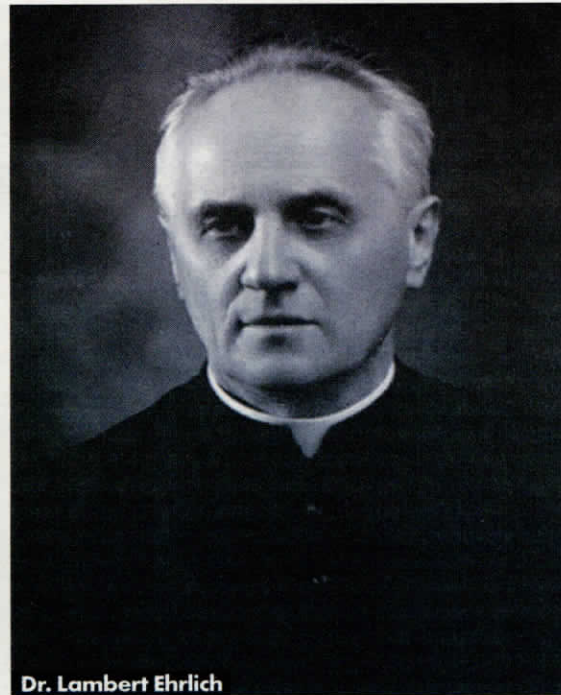
Na dan umora pa bi bili lahko Ehrlicha spremljali tudi vi...

Ehrlicha so umorili 26. maja 1942. Nekaj dni prej sem bil v Žabnicah. Preden sem zapustil domači kraj, sem nesel Ehrlichovo pismo njegovim svakinji. Pred vrnitvijo v Ljubljano 25. maja pa so mi sporočili, da je prejšnji večer na Trbižu umrl Ehrlichov brat Jožef, ki je bil nemškutar in je optiral za Nemčijo, a se z doma ni preselil, na Trbižu je bil tudi župan. Imel sem torej sporočilo za Ehrlicha, da mu je na

Trbižu umrl brat.

V Ljubljano sem prišel 25. maja pod večer, napotil sem se do Ehrlichovega stanovanja v stolnem župnišču, pa mi je njegova hišna pomočnica Urša, doma s Koroškega, rekla, da "so se gospod že umaknili v svojo sobo, ker berejo brevir, in se jih ne sme motiti". Ko sem ji rekel, da imam nujno sporočilo zanj, mi je odvrnila, naj se vrnem naslednje jutro in naj grem k jutranji maši, ki jo Ehrlich daruje v Cirilovem domu. Ker sem naslednje jutro zamudil začetek maše, sem si rekel, da ga bom počakal v sobi Katoliške akcije v Alojzijevišču in ga bom šel iskat v Cirilov dom po maši in pospremil do njegovega stanovanja.

Čakal sem torej v Alojzijevišču, ki je imel velik vrt, na koncu pa vrata, ki so vodila na Streliško ulico, kjer je stal Cirilov dom. Bil je lep sončen dan. Ko sem čakal v sobi, so prišli nekateri študentje in zakričali, da so Ehrlicha ubili. Ubili so ga po maši, ko jo stopil iz soplepja Ljudskega doma. Ko bi bil dovolj zgoden, da bi ga spremljal, bi ubili mene in ne študenta Viktorja Rojica, ki ga je takrat slučajno spremljal.

Dr. Lambert Ehrlich

Kako ste reagirali?

Takoj sem stekel iz Alojzijevišča in v hipu bil pred Cirilovim domom. Zagledal sem na tleh mrtvega Ehrlicha, še danes imam pred očmi sliko. Ležal je na hrbtu, ustreljen je bil zadaj v glavo, ubili so ga izurjeni morilci, pod glavo je bila mlaka krvi, pod truplom je bila razprostrta pelerina, v katero je bil vedno ogrnjen in jo je vedno nosil. Na razširjeni pelerini je ležalo njegovo truplo. Roke je imel ob sebi, takoj pa so mu jih sklenili na prsi. Potem so prišli stražarji in so ga odnesli v Akademski dom ter ga položili na mrtvaški oder. Na mestu umora so začeli prižigati svečke, nekateri so prinesli cvetje.

Kaj se je spremenilo po njegovi smrti?

Po Ehrlichovi smrti so se stražarji zelo aktivno vključili v Vaške straže. Nekateri so bili že prej vključeni, po njegovi smrti pa se je število povečalo in kar nekaj jih je prevzelo vodstvo posameznih Vaških straž.

Bil je močan udarec za ves katoliški tabor, tudi za mladce. Takrat so se pri mladcih začeli nekateri prepričevati, da bi

mučeništvu.

Kakšen človek je bil Lambert Ehrlich?

Bil je zelo vdan Cerkvi, spoštoval je cerkveno hierarhijo. Kar je odločil škof Rožman, je zanj veljalo, ker je bil škof, pa čeprav je bil njegov učenec. Podobno je bilo s papeževimi okrožnicami in sporočili, ki so prihajala iz Vatikana. Bil je zelo pobožen, vero je udeleževal v vsakdanjem življenju. Bil je univerzitetni profesor, zelo izobražen in svetovljan, vendar je bil predvsem duhovnik. Njegov nastop je bil gosposki, umirjen, premišljen. Tudi pri molitvi na zborovanjih Akademске zveze je molil zbrano, mirno, počasi. Njegovi nastopi so bili v glavnem umirjeni, znal pa se je tudi razvneti. Spomnim se njegovega nastopa na zborovanju v Unionski dvorani v Ljubljani leta 1938, ko je kot govornik nastopil Edvard Kočbek, čigar Premišljevanje o Španiji je škof Rožman leto prej označil za herezijo. Ehrlich je v odgovor nastopal najprej mirno, skoraj malo odsotno, ko se je razvnel, pa je bil zelo vehementen, dvignil je glas, gestikuliral in v znak protesta zapustil zborovanje. Tako

Jugoslovanski potni list

znesel, ko je iz mojega nahrbtnika potegnil list Slovenski poročevalec. Na njem so bili podčrtani vsi Živel Stalin in Živela Sovjetska zveza, ker sem hotel s tem letakom v Mokronogu dokazovati, da stoji za partizani komunistična partija. Nagega so me v ostrem mrazu posadili na strojnico in postavili dva karabinjerja za stražo. Ko sem se zbudil iz omotice, sem hotel vstati, pa se mi je železo prilepilo na kožo.

Nato so me zaprli v mrzlo in temno celico. Drugi dan so me vklebili in z vlakom odpeljali v Ljubljano; na postajo je takrat privozil vlak iz Polja, nekateri vaščani so me videli vklejenega in tako so lahko sporočili mojim domačim.

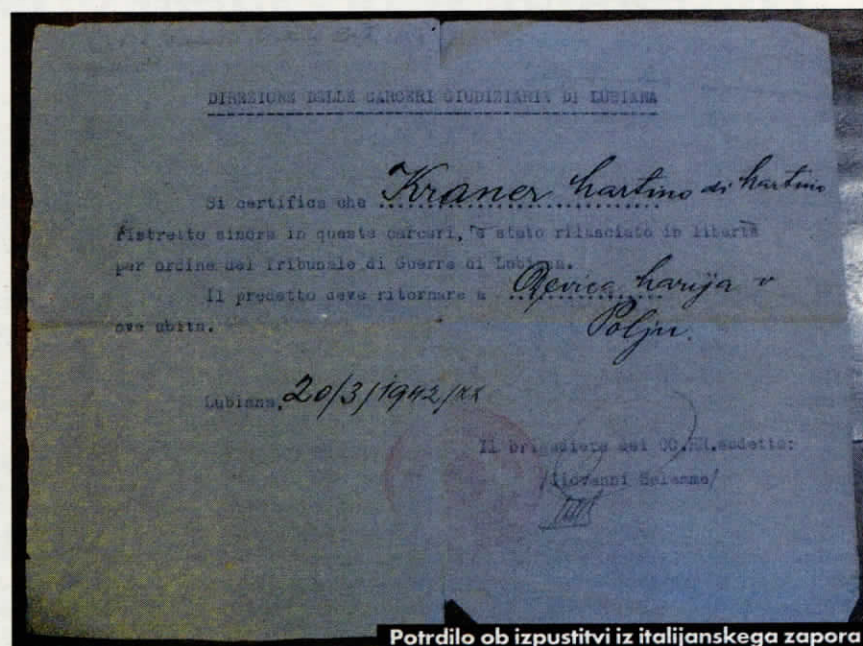
Imeli ste proces?

Peljali so me na sodišče, v zaporu nas je bilo v skupni sobi toliko, da smo ponoči morali

da sem se z njim lahko pogovoril in mu obrazložil svojo situacijo. Rekel sem mu, naj se informira pri škofu, da sem član Katoliške akcije. Takrat se je to še dalo, kasneje na posredovanje škofa niso več izpuščali ljudi, ker so jih izpustili že preveč. Osvobodili so me 20. marca, na list so mi napisali, da sem bil zaprt le en teden, v resnici pa je minil cel mesec. In sem šel domov v Polje.

Kako se je nadaljevalo vaše delovanje?

Kot sem že omenil v intervjuju, ki ga je Novi glas objavil meseca junija, sem bil član ilegalne Slovenske legije. Naprošen sem bil, da bi stopil v stik z ljudmi v Ziljski dolini na Koroškem in jim razložil namen Slovenske legije in komunistično nastrojenost partizanov. Ja, kdo bi mi lahko bil v pomoč? Šel sem v Žabnice do Ehrlichovega nečaka Albi-

Potrdilo ob izpustitvi iz italijanskega zapora

morali tudi mladci začeti z aktivnejšim odporom in javnim političnim delovanjem.

Zakaj so ubili ravno njega?

Ehrlich je bil idejni vodja stražarjev, skupine akademikov, ki sicer številčno ni bila zelo močna, bila pa je odločno javno protikomunistična in protipartizanska. Če bremo njeno glasilo Straža v viharju, spoznamo, kako odločno so nastopali že pred vojno. Dne 1. aprila 1942 je Ehrlich poslal italijanskim oblastem tudi znano spomenico. Stražarji sicer niso bili edina tovrstna skupina, vendar prav gotovo tista, ki je bila v javno-

je bilo včasih tudi med pogovorom ali na zborovanju. Ni bilo retorično naučen, imel je tak značaj. Gosposki je bil v nastopu, v obleki pa čisto preprosto. Vedno je nosil duhovniško obleko, nad njo pelerino. Kot človek je bil bolj zadržan, nikoli ga nisem videl, da bi se popolnoma sprostil, bil je resen. Ko si z njim govoril, te je gledal v oči, težko je bilo, da te ne bi prevzel.

Izžareval je osebno privlačnost in magnetizem, da si ga poslušal, v svoje vrste je znal privabljal mlade, a ne samo mlade.